

HaKtav V'HaKabbalah: המלאך הגואל אתי And Bouncing Amongst The Shards

Parashat Vayechi 5779

R' Yisroel Meir Rosenzweig - enrosenzweig@gmail.com

המלאך הגואל אתי

1. R' Yitzchak Abarbanel [1437 - 1508, Portugal, Spain, Italy], Bereishit 48:15

השאלה הי"ב באמרו האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו וגומר האלקים הרועה אותי וגומר המלאך הגואל אותי וגומר. כי למה זה זכר כל התארים האלה מהתהלכו אבותי לפניו ומן הרועה אותי וכולו הוא דבר אחד. ועוד כי מה ענין המלאך הנזכר כאן האם היה הנהגתו על יד מלאך ולמה אמר ויברך את הנערים בלשון יחיד והיה לו לומר יברכו האלקים והמלאך:

והיותר נכון בזה אצלי הוא שהאבות הקדושים היו מושגחים מאתו יתברך לא מהמלאך ואם מצינו זכרון מלאך בהנהגתם היה על צד הכלי שלוח ההשגחה לא כמנהיג אותם וכן תמצא שאמר אברהם לעבדו ד' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי הוא ישלח מלאכו וגו' כי היה המשגיח באמת הסבה הראשונה יתברך והוא ישלח מלאכו שהוא שליח השגחתו לעשות רצונו. ולזה עצמו כווננו חז"ל על אמרם הנה אנכי שולח מלאך לפניך מי ששמר את האבות ישמור את הבנים כי לא אמר מי שהשגיח או מי שהנהיג את האבות אלא מי ששמר שהוא פעל המלאך שלוח השגחתו ורצונו ולזה אמר כאן הזקן האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק כלומר שהיו עובדים אותו שהוא עצמו האלקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה שהוא אלקי האלקים ישתבח שמו כי הנה המלאך הוא הגואל אותי מכל רע שליח השם אבל לא היה הוא הרועה אותי והאלקים הרועה אותי הוא יברך את הנערים האלה ויקרא בהם שמי ושם אבותי ר"ל שיקראו בניו של יעקב וכל אחד מהם יאמר אפרים או מנשה בן יעקב בן יצחק בן אברהם בשוה כשאר השבטים

2. R' Yaakov Tzvi Mecklenburg [1785 - 1865, Germany, Russia], HaKtav V'HaKabbalah, Bereishit 48:16

האלקים אשר התהלכו. כל המאמר הזה הוא נושא בלתי נשוא, כי לא נאמר כאן לא מעשה ולא תפלה, ואם הוא שב על הפסוק שלאחריו, הנה בפסוק שלאחריו נזכר נושאו בפ"ע המלאך הגואל וגו' שאיננו רק שליח ד', לכן אמר הרש"ד [ר' שלמה דובנא בעל "הביאור" לבראשית] שהוא מקרא קצר, ושיעורו בתשלומו האלקים אשר התהלכו וגו' ישלח את המלאך הגואל אותי מכל רע שיברך את הנערים, והוא כענין שאמר אברהם לעבדו זקן ביתו, ד' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת הוא ישלח מלאכו לפניך וגו', וכפי' הרע"ס, ע"ש. אמנם א"צ לתוספת מלין אלה על לשון המקרא, כי קשר המקראות אלו הוא כפשוטו הנהוג בכל המקומות, שהמתפלל מסדר תחלה שבחו של מקום ואח"כ המבוקש ממנו, כמו (וישלח) אלקי אבי אברהם האומר אלי וגו' הצילני נא, כמו כן פה תחלה סדר יעקב שבחו של מקום בקראו אליו. אתה האלקים אשר התהלכו וגו' אתה האלקים הרועה אותי, ואח"כ סדר תפילתו והוא המלאך הגואל יברך את הנערים, וכן הבינו יב"ע לכן השכיל ואמר בתרגומו יא רעוא קדמך דמלאכא דזמנתא לי למפרק יתי.

אמנם כבר תמה הרי"א מה ענין המלאך הנזכר כאן? האם היתה הנהגת יעקב ע"י מלאך? ומה שאמר ביישובו דחוק מאד, ועוד יש כאן תמי' רבתא האיך אמר יעקב המלאך הגואל אותי, למה לא הזכיר הסבה ראשונה ית' שהוא הגואל האמתי, וממנו תבא הברכה אל הנערים לא מן האמצעי, וכמו שהתחיל האלקים אשר התהלכו.

1. וראיתי דבר חדש במכדרשב"י (בלק קפ"ז) כי שם מלאך הוא שמא דקב"ה, וכ"א בתקונים (ע"ז) ובגין דשכינתא איהי כלילא מעילאין ותתאין אתקריאת מלאך ה"ד המלאך הגואל אותי מכל רע, ויסע מלאך אלקים, ומלאך פניו הושיעם, יעו"ש.
2. וכן במכדרשב"י (בראשית ס"א) וירא דוד את מלאך ד' וחרבו שלופה, קב"ה הוה, כתיב הכא מלאך ד' וכתיב התם המלאך הגואל אותי וכתיב ויסע מלאך האלקים, ושם (קי"ג) עומד לפני מלאך ד' דא אתר צרורא דנשמתינן דצדיקין וגו', (ושם ע"ב) ובג"כ א"ל יגער ד' בך השטן ולא אמר הנני גוער בך, (ובד' קס"ו) מלאך ד' סביב ליראיו מלאך ד' דא שכינתא ע"ש. ובפרשת ויחי (ד' ר"ל) המלאך הגואל דא שכינתא, ובהקדמת תקונים (ד' ב') מלאך סליק כחושבן תרין שמהן כחדא יאהדונהי.

ואף שבהשקפה ראשונה נראה זר מאד לתאר אותו ית' בשם מלאך, מ"מ בשום עין הבחינה על עיקר הוראת שם מלאך אין כאן זרות כ"כ, כי שם התאר מלאך הוא מגזרת מלאכה, ע"מ קשת סלח ציד, מי שנמסר לו לעשות מלאכת שולחו והוא עומד תחתיו ובמקומו נקרא מלאך מלשון מלאכה שעוסק במלאכת זולתו (געשאפטספיהרער), והנחתו הראשונה על המלאכים העליונים והשכלים הנבדלים העוסקים במלאכת הבורא ית' בעולמות שברא, ובשתוף השם נקראו ג"כ הכחות היסודות הטבעיות הממונים על מלאכת הטבע מלאכים, כמו עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לווהט, ונעתק מזה הענין לקרוא ג"כ בשם מלאך כל שליח המשולח בשליחות נכבדת לעסוק במלאכת המשלח שהיה הוא בעצמו עושה, ואין בה פחיתות וגריעות כבוד למשולח כאילו היה עבד ומשרת, זה מין השליח יקרא ג"כ מלאך (געזאנדעטער, אבגעארדנעטער), ולכן לא תמצאנו במקרא כ"א במלאכים ושרים אשר שולחים צירים נכבדים לפעול ענין יקר ונכבד אצל המלכי' והשרים, כמלאכי בלק אל בלעם ומלאכי יפתח וכדומה, והנה בריאת שמים וארץ עם כל צבאם קראם הכתוב מלאכת ד', כמ"ש כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות, והוא ית' פועל תמיד יום יום במלאכת הבריאה להוציא כל הדברים מן הכח אל הפועל, הנה מבחינה זו שפיר נוכל לתאר אותו ית' בשם מלאך מלשון מלאכה שפועל ועוסק תמיד כביכול במלאכת הבריאה (אללשאפפער, אללווירקער) דומה לשם אלקים שהוא תואר אליו ית' ונקראו גם המלאכים כן, וכל שופט ומנהיג, ככה שם מלאך, ונקרא הוא ית' בשם אומן כבסוכה מ"ט מעשה ידי אמן, מעדי ידי אומנתו של הקב"ה. לפי"ז כשאמר יעקב המלאך הגואל אותי אין כוונתו על מלאך אמצעי שליח השגחה, רק על הסבה הראשונה ית' והוא הגואל אותי מכל רע וממנו יושפעו הברכות, ובזה אין לשון המקרא חסר.

Bouncing Amongst The Shards

3. R' Yaakov Tzvi Mecklenburg [1785 - 1865, Germany, Russia], HaKtav V'HaKabbalah, Bereishit 49:14

1	(יד) יששכר חמור גרם. למה שאמרו רבותינו על שמח זבלון בצאתך ויששכר באהליך, שעשו שותפות ביניהם, זבלון לחוף ימים ישכון ויוצא
2	לפרקמטי' בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, והתנאי הראשי לקניית התורה מיעוט תענוג (כמבואר
3	בפרק קנין תורה) למעט באכילת מעדנים ושתיית ממתקים, בטיול השדות והכרמים, כמ"ש עד שיתפלל אדם שיכנסו ד"ת בלבו יתפללו שלא
4	יכנסו מעדנים לנפשו, ובכלל זה מיעוט דרך ארץ, וכמאמרם עונתן של ת"ח משבת לשבת, ומטעם זה תקנו טבילה לבעלי קריין שלא יהיה מצויים
5	אצל נשותיהם, הנה יששכר להיותו בוחר בעסק התורה היה משליך אחרי גוו כל דברים המונעים מעסק התורה והוא אהבת התענוגים, עז"א
6	יששכר חמור גרם, ר"ל שהיה משבר כל תאות התענוגים, כי הכתובים יכנו את תענוגי הגופיים בשם חמור, על השטופים בתאות התענוגים אמר
7	(יחזקאל כ"ג) אשר בשר חמורים בשרם. ושם חמור הונח על בהמה זו לרתיחת דמי' (היטציגעס טהיר) מן מעי חמרמרו, והיין שמטבעו להרתיח
8	גוף שותיו נקרא מטעם זה חמר (ודם ענב תשתה חמר), והאומה המפורסמת למשוקעי התאוות המגונות נאמר עליהם עם הדומה לחמור. והאדם
9	בימי עליי' שמטבעו אז לרדוף אחר התענוגים מכונה מרבותינו בשם חמור נוער.
10	ומלת גרם הוא מן ועצמותיהם יגרם, לא גרמו לבוקר (צפניה ג') ענין שבירת עצמות. ואמר כאן חמור גרם, יששכר היה משבר תאות נפשו
11	הבהמית בל ילהט אחרי תענוגי חומריותו (צערמאלמט דאס טהירישע)
12	אמנם לפי שאין טוב לאדם לפרוש עצמו מכל דבר חמדה לאכול לחם צר ומים לחץ ולהתענות, וצריך להיטיב עם עצמו מעט לצורך בריאות גופו,
13	והפורש עצמו מן היין אמרה תורה שצריך כפרה. וכן אי אפשר שיפרוש עצמו מדרך ארץ מכל וכל, דהא מחוייב לקיים מצות עונה לפריה ורביה,
14	הנה על אותו מעט מן המעט מתענוגי הגוף שחייב האדם להנהיג בו גופו ולתת מקום לנפשו הבהמית החומרית,
15	אמר רובץ בין המשפתים: משפתים מן בשערה ישופני (איוב ט') שפי' יכתתני, ואכות אותו טחון תרגומו ושפית יתי'. ומזה הוא ישופך ראש,
16	יכתת וירצץ ראשך. הנה אחר שאמר חמור גרם, שתאות נפשו הבהמית נשברה ונחלשה עד שאין בכחה להתלהט אל רדיפת התענוגים, אמר רובץ
17	בין המשפתים, ר"ל לא שנתבטלה התאוה הבהמית לגמרי אצלם, כי האדם להיותו חומרי צריך להשאיר מעט מבהמת חומריותו ויתן לה מקום
18	מעט לנוח בין שברים קטנים המרוצצים ומכותתים דק דק הדק היטב (רוהעט אין צערמאלמטען טהיילכען). כעין זה אמר במכדרשב"י רמ"ב,
19	זכאה חולקי' דההוא בר נש דאשתדל באורייתא, כיון דאיהו פתח באורייתא, כל אינון זנון בישיין אעיל לון בנוקבי דתהומא רבא וכפית לי' לחמור
20	ונחית לי' בטפסרי דתחות עפרא דזוהמי קסרא, בגיני כך יששכר דאשתדלותי' באורייתא כפית לי' לחמור ונחית לי' מההוא גרם המעלות דאיהו
21	סליק לנזקא עלמא, ושוי' מדורי' בין המשפתים בין זוהממי דטפסרא דעפרא - וירא מנוחה וגו'. נגד מה שנאמר בזבלון לחוף ימים ישכון, שפירש
22	תמיד למקום הסכנה, והם תמיד חסרי מנוחה מפחד גלי הים ורוח סערה, אמר על יששכר, שהוא בחר יותר בחלק הארצי להשאר במדינה לשבת
23	במנוחה, כי התגרנים השולחים אניות בלב ימים נוסעים ממקום למקום לקנות ולמכור, ולבם מלא מחשבות עסקים רבים, אי אפשר להם לעמול
24	בתורה כראוי, כי אם נפשו דבקה בעסקיו איך תדבק בעיון התורה הצריכה דעה צלולה, כמאמר לא מעבר לים היא לא תמצא תורה בסחרנים
25	ובתגרנים. לכן בחר יששכר יותר במנוחת הארצי והמדינית, להיותו מוכשר בו לקנות קנין הטוב האמתי היא התורה להשתעשע בה בנעימות נצח.
26	ויט שכמו לסבול. עול תורה, וסתם הכתוב ולא פירש מה לסבול. ואפשר לפי שהתורה נקראה בשם מתנה ככתוב (תהלים ס"ח) עלית למרום
27	לקחת מתנות באדם (ע"ש תרגום ורש"י) וכמו שרש סבל משותף עם שרש משא לענין מעמסה (לאסט) ככה משותפים יחד להוראת מתנה,
28	וישא משאות מאת פניו דיוסף, לשון מתנה, ככה סבל בלשון משנה על מתנה, שולח סבלונות (קדושין נ') דמסבלי ואח"כ מקדשי, ונכלל בלשון
29	לסבול מתנת התורה, שיששכר קיבל מרצון נפשו לשאת עליו משאת התורה שהיא מתנה וסבלונות השלוחה לישראל מאוצר בית המלך העליון ית'.
30	- ויהי למס עובד. קיום גופו וצרכי חיותו היה לו ליששכר, מן המס והמכס שניתן לו מזבלון שהיה עובד ועוסק כל מיני עסקים במקנה וקנין במיני
31	סחורות. (ער ערהאלט זיך דורך דיא אבגאבען דעס ערווערבעשטרעבענדען). ויהי כמו ויהי ריב ומדון ישא (חבקוק א') לרש"י ויהי, הווה
32	ומתקיים. ויהי ערך (ש"א כ"ח) ויהי תרגומו והוה בסעדי', כלומר דוד שהוא שונא שלך יש לו קיום והעמדה. (וא"צ לתוספת מלת עם כמו
33	שחשב הרד"ק שם) יהי רקיע בתוך המים, פירש"י לדעת רבותינו, יתחזק הרקיע, הרקיע שהיה בראשון מים ורופפים, בשני יקרוש ויהיה לו העמדה
34	וקיום. ויהי שם עם ד' ארבעים יום, משה שהיה מחוסר מזון ומחיה, היה לו קיום והעמדה ממזון רוחני אלקית. וכן יששכר להתמדתו בתורה בלי

עסקים מדיניים היה לו מזון ומחיה לקיום גופו מן המס והמכס של העובד והעוסק. למ"ד למס כלמ"ד הרה לזוננים, ע"י זוננים, ע"י מס: